

Én het S-woord én het T-woord, Den Haag!

Het wordt tijd dat eindelijk het S-woord (van Sloop) valt, schrijven wij op deze site al jaren, mede naar aanleiding van de gigantische (vooral kantoren)leegstand die na de 'kredietcrisis' van 2008 ontstond. Zelfs in Den Haag is het S-woord, hier lange tijd taboe, inmiddels gevallen. Maar alleen slopen om de kantoorvastgoedeigenaren financieel te behagen, zoals de plaatselijke VVD wil, is het paard achter de wagen spannen. Alleen maar inzetten op transformatie van kantooruimte naar woningen kan ons echter nog verder van de regen in de drup helpen, ook letterlijk gezien. Klimaatverandering en *Energiewende* vereisen een werkelijk serieuze aanpak voor de lange termijn, met inachtneming wat er op grotere schaal gaande is - met name van de ontwikkelingen binnen de *Metropoolregio Rotterdam – Den Haag*, en rekening houdend met sociale cohesie en ecologische samenhang. Hieronder daarvoor een allereerste aanzet.

Het S-woord valt - en dat de Haagse stadsbestuurders zich momenteel het hoofd breken hoe plek te krijgen voor nieuwe woningen. Er wordt in de prognoses zelfs gesproken van een bevolkingsgroei van 60.000 tot 100.000 nieuwe inwoners. Het is echter zeer de vraag of op lange termijn die groei echt zal doorzetten en wel moet doorzetten. Nu al vertrekken er sinds de kredietcrisis van 2008 voor het eerst weer steeds meer gezinnen uit de stad naar gemeenten in de buurt - net als Amsterdam en Utrecht - Rotterdam blijft daarbij achter. Met de werkgelegenheid staat het er hier in Den Haag een stuk minder goed voor, net als in Rotterdam en in schrille tegenstelling tot de voorspoed in Amsterdam en Utrecht. De vraag is dus of er wel een voldoende sociaaleconomische basis bestaat voor een verdere bevolkingsgroei in Den Haag. De vooruitzichten zijn in dat opzicht namelijk niet bepaald florissant. Den Haag heeft de laatste tijd heel wat rijksoverheidsbanen verloren door bezuinigingen en het overhevelen van taken naar de gemeenten. Daar bovenop speelt al langere tijd de overheveling van taken van 'Den Haag' naar 'Brussel'. Daarnaast is Den Haag zeer verbonden met de inmiddels steeds onzeker wordende toekomst van het petro-energetische en petrochemische complex in de Rijnmond – jawel, hier in Den Haag staat het hoofdrovershol van Shell. Als antwoord op dit alles probeert de stad zich naarstig een nieuw profiel aan te meten. Stad van Recht en Vrede, inmiddels uitgebreid met Veiligheid. Vooral met dat laatste hoopt de stad nu meer werkgelegenheid binnen te halen, met name op het vlak van de cyber-veiligheid. Mogelijk met succes, zeker als een en ander gecombineerd kan worden met de expertise van een kennisinstituut als de nabijgelegen TU Delft. Maar dat alléén kan een stad van ruim een half miljoen inwoners sociaaleconomisch natuurlijk niet overeind houden. Verdere groei lijkt al helemaal niet aan de orde, en hoort ook zeker niet op de toekomstagenda als we bedenken dat stad en (vooral de lager gelegen) ommelanden hydrologisch met het oog op de klimaatverandering in een steeds benarderere situatie terecht zullen komen. Veeleer moeten we denken aan geleidelijke stapsgewijze afbraak en transformatie van alle soorten bebouwing met het oog op een onvermijdelijke 'verwatering' van stad en ommelanden en met inachtneming met een evenwichtige sociale en culturele opbouw van de stad en een evenwichtige ecologische en landschappelijke geleding van de ommelanden. Een dergelijke combinatie van sloop en transformatie is meer dan alleen bittere noodzaak, maar biedt bovendien tegelijk een goede gelegenheid om verhoudingen en structuren die zijn scheef gegroeid te verbeteren.

=Naar een kleinere maar ecologisch en sociaal veerkrachtiger stad

Op de schaal van de metropoolregio is er een hoofdverstedelijkingspatroon aan te wijzen dat de tand des tijds en des waters voorlopig nog wel kan doorstaan. Een duurzaam patroon bestaat uit twee zand-assen, een kunstmatige as van de ruimschoots boven NAP gelegen zone van Botlek, Europoort en Maasvlaktes en een min of meer natuurlijke, duinenrug die van Wassenaar via Scheveningen en Kijkduin tot aan de Hoek van Holland loopt. De eerste kunstmatige 'zandrug' zou zich in de toekomst na de *Energiewende* en de teruggang van het petro-complex kunnen ontwikkelen tot een nieuwe combinatie van wonen en werken. De tweede rug vormt de andere verstedelijkingsas, parallel aan de kust. Als we nader inzoomen op dit Haagse gedeelte van de metropoolregio, dan zien we verder landinwaarts een reeks evenwijdige oude zandruggen of zogeheten strandwallen, afgewisseld door venige stroken of zogeheten strandvlaktes. De meest oostelijke wal loopt van Voorschoten via Leidschendam en Voorburg naar Rijswijk; ten zuidoosten daarvan werd dit patroon doorbroken door een systeem van vanuit de Maasmonding gevoede getijdenkreeken waarin klei en zand werden afgezet. De stedelijke occupatie heeft zich daar weinig van aangetrokken: via Delft en Overschie ontstonden (weg- en water)transportlijnen naar Schiedam, Delfshaven en Rotterdam die tot op de dag de ruggengraat vormen van de stedelijke structuur in deze contreien. Het is hier de kunst om binnen deze aldus gegroeide patronen meer ruimte voor de dynamiek van het water mogelijk te maken en de verstedelijking van de toekomst daarop aan te passen. Dat de strandwallen zoveel mogelijk als verstedelijkingszones overeind blijven ligt voor de hand; de venige strandvlaktes zouden op termijn meer en meer als groenblauwe verbindingen kunnen worden ontwikkeld. In het voormalige getijdenkreekengebied ten zuiden hiervan - Westland, Midden Delfland (inclusief de aanpalende laaggelegen delen van Den Haag Zuidwest) en het Oostland van Delfland - zou op grote schaal ruimte gemaakt moeten worden ten gunste van water en groen en ten detrimente van bebouwing en glastuinbouw die hier op termijn toch al steeds verder door verzilting bedreigd wordt. Ten oosten van de wal van Voorschoten tot Rijswijk lag het grote Hollandveen dat in de middeleeuwen ontgonnen werd en later diep werd uitgeveend en vervolgens weer drooggemaakt. Hier vinden we ondermeer de meest recente Haagse (Vinex)nieuwbouwgebieden Leidschenveen en Ypenburg - voorlopig dus nog niet slooprijp - en de Haagse satelliet-groeikern van weleer Zoetermeer - de oudere delen daarvan zouden nu al wél voor 'stadsverwatering' in aanmerking kunnen komen.

Het proces van langzame verwatering van stad en ommelanden zou niet alleen waterhuishouding, waterveiligheid en ecologie kunnen dienen, maar ook kunnen bijdragen tot een grotere ruimtelijke en sociale cohesie. Het zou een welkome aanleiding kunnen vormen om de Haagse spreekwoordelijk sterke sociaalruimtelijke segregatie tussen 'het zand' en 'het veen' te doorbreken waarbij het zand sociaal gezien noodgedwongen zandiger wordt (dus precies het tegenovergestelde van wat Rotterdam momenteel probeert door met sloop de arme mensen uit de stad te jagen). Naarmate de krimp doorzet, zullen er keuzes gemaakt moeten worden om het voorzieningenniveau in bepaalde kernen op- dan wel af te waarden en waar nodig tot gemeentelijke fusies over te gaan. Daarbij zijn verschillende scenario's met bijbehorende tijdspaden denkbaar.

Omvang en fasering van de afbouw

Willen we de ruimtelijke kolonne in deze richting in beweging krijgen dan is eerst zeker tien jaar nodig aan discussie en , nadere analyse, visievorming en planning. De omslag van demografische groei- naar krimpscenario's van de afgelopen jaren heeft ook de nodige tijd en moeite gekost. Onderdeel van die voorbereidende fase vormen indicaties over de orde van grootte waarmee de krimp en afbouw gepaard zouden kunnen gaan. Bij een verschuiving van het sociaaleconomische

zwaartepunt naar de toekomstige stedelijke 'drooglijn' tussen 'nat' en 'droog' (van Breda via Den Bosch, Arhem-Nijmegen, Utrecht, Amersfoort etcetera) en naar de geo-economisch gunstiger gelegen verstedelijkingsas Amsterdam – Utrecht- Den Bosch - Eindhoven (een beweging die daar nu al gaande is) zou voor een termijn van een kwart eeuw, dus tot het midden van de eeuw een krimp denkbaar kunnen zijn van zo'n 250.000 inwoners voor de hele Metropoolregio Rotterdam - Den Haag, te verdelen tussen Rijnmond en Haaglanden in een verhouding van grofweg drie staat tot twee. Een forse opgave maar niet onmogelijk. De discussie wordt vervolgd.